BELLS AND BELLING IN LIVES OF POKUTTIA RESIDANCES

Kindratiuk Bohdan – Doktor of Art Criticism, Docent, Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

Using a wide range of cources, the existence of the bells and the functions of their music in lives of Pokuttia inhabitants are outlined. In addition to its church using before,during and after Liturgies, these unique instruments had an important role in secular life. The aspiration of parishioners to have a set of expensive bells at all times in shown. The unique sinking monuments of foundry on the territory of the region were mentioned. Specificity of the existence of bells and their sounds in different situations, the creativity of it's writers, masters of visual arts, composers was widely echoed in folk culture of Pokuttia.

Key words: bells, calls, belling, Liturgy, secular life, bell towers, foundry, bell functions. Pokuttia.

UDK 780.633.1(477.86)

BELLS AND BELLING IN LIVES OF POKUTTIA RESIDANCES

Kindratiuk Bohdan – Doktor of Art Criticism, Docent, Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

The aim of this paper is to make characteristics on the basis of complex campanalogical sources in this area of Prekarpathian region, of such culturogical phenomenon as bell-ringing of Pokuttia.

Research methodology. It is important to show the development of such a decisive factor in the history of culture, art, folklore and morality as the phenomenon of bells, church and secular bell-ringing. The bells from Pokuttia and their manufacturers are well-known. This region was an important location in trading, which contributed to the purchase of bells or materials for their casting. Some of these instruments also can be heard today.

Results. The attention of Pokuttia people has long distinguished among components of the sound environment the sounds of the bell with different meaning, and even more, harmony and polyrhythm of church statutory bell-ringing. In addition to the canonical use of bells before, during and after church service, they also had another significance in life of the Pokuttia people: they reported death and sounded at the funeral, united during natural and social calamities, summoned to the Veche; small bells called to school. Bell-ringing was dominant in the sound palette of a medieval city, it was the language used by authorities to interact through the magistrate with the citizens. Everyone understood what each bell signal meant. It corrected the actions of the public. The beats of clock bells while indicating the time gave pulse and rhythm to the life coming from bell towers of churches, monasteries, city hall. The bells have long been necessary for defense, the transmission of signals and the convening of troops to the castle. The bell-ringing strengthened the spiritual power of people, it was a helpful force that healed. These percussion instruments sounded, at times, along the sound of cannons to celebrate festive days and various celebrations. Unfortunately, bells often suffered from military operations, robberies, and the most damage to these historical monuments, peculiar examples of artistic casting was caused by the militaristic needs of world wars, the anti-religious communist campaign. Operation of bells and their sounds was reflected in the folk culture of Pokuttia, the works of its writers and poets, masters of visual arts, composers.

Novelty. Using a wide range of cources, the existence of the bells and the functions of their music in lives of Pokuttia inhabitants are outlined.

The practical significance. The aspiration of parishioners to have a set of expensive bells at all times in shown. The unique sinking monuments of foundry on the territory of the region were mentioned. Specificity of the existence of bells and their sounds in different situations, the creativity of it's writers, masters of visual arts, composers was widely echoed in folk culture of Pokuttia.

Key words: bells, calls, belling, Liturgy, secular life, bell towers, foundry, bell functions. Pokuttia.

Надійшла до редакції 27.09.2018 р.

УДК 7.031

ТЕОРІЇ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ ПЕРВІСНОГО МИСТЕЦТВА У ДОСЛІДЖЕННЯХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI ст.

Бондарчук Ярослава Віталіївна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності,
Національний університет «Острозька академія», м. Острог
doi.org/10.35619/ucpm.vi26.22
Yaroslava. Bondarchuk @ oa.edu.ua

Зроблено порівняльний аналіз двох протилежних точок зору на виникнення і розвиток первісного мистецтва, а саме: теорій А. Брейля, А. Столяра та ін., які вписуються в рамки парадигми культурного матеріалізму і стверджують виникнення мистецтва з практичних потреб повсякденного життя, і концепцій М. Чмихова, В. Юрковця, Ю. Шилова, О. Гурштейна, М. Холла, які пов’язують виникнення і розвиток мистецтва з релігійною потребою звернення до надприродної сили.

© Бондарчук Я.В., 2018

Ключові слова: первісне мистецтво, мисливська магія, духовна еволюція, зодіакальні знаки.

Постановка проблеми: Проблема виникнення і розвитку мистецтва у первісному світі хвилює вчених із середини XIX ст. – часу відкриття зразків творчості первісної людини. Величезна історіографія цієї теми аналізувалася у багатьох працях, що стосуються давніх культур. Проте, в останні десятиліття з'явилась низка досліджень як вітчизняних, так і закордонних авторів, у яких на проблему походження і розвитку мистецтва висловлено оригінальну точку зору. Головні їх ідеї та думки залишаються невикористані у більшості праць сучасних культурологів та мистецтвознавців.

Метою статті є аналіз і узагальнення досліджень авторів, які пов'язують довготривалий процес розвитку мистецтва з релігійним розвоєм суспільства і доводять, що вірування і культи, які переважали в різних частинах давньої ойкумени у певні періоди, знаходять відображення у характеристиках домінантних у ті періоди зодіакальних знаків, у яких протягом 2 150 років перебуває точка весняного рівнодення.

Виклад матеріалу дослідження. У переважній більшості праць закордонних та вітчизняних науковців др. пол. XX – поч. XXI ст., як і в роботах їх попередників, творчість людей кам'яного віку розглядається в рамках парадигми культурного матеріалізму як відображення спостережень за природою та намагання передати нащадкам набутий досвід і знання про навколишній світ (небесні світила, людей, тварин). Натомість релігійні потреби первісного суспільства, під якими розуміється звернення до нематеріального духовного світу, відсуваються на задній план як не варті особливої уваги. Щоправда, первісне мистецтво аналізується і як невід'ємна частина магічних ритуалів, але вслід за Д. Фрезером магія трактується не як звернення людей до надприродної сили з проханням допомоги у життєвих ситуаціях, а як обряд, заснований на переконанні у своїх власних можливостях змінювати навколишній світ. У такому аспекті написані післявоєнні праці А. Окладникова, А. Формозова, З. Абрамової, І. Шовкопляса, А. Столяра та інших вітчизняних і закордонних учених.

Найбільшого поширення до початку 60-х років XX ст. набула так звана магічна теорія походження творчості французького археолога А. Брейля (Henri Prosper Eduard Breuil, 1877-1961 рр.). У монографії «Чотириста століть скельного мистецтва» («Quatre cents sicles d'art pirtal», 1952 р.) дослідник більш детально та з більшим ступенем проникнення в глибину проблеми, ніж інші науковці, розробив теорію, згідно з якою первісне мистецтво виникло з потреб мисливської магії, що слугувала практичним цілям полювання на звіра з розрахунку на власні сили.

Нову оригінальну концепцію походження мистецтва висунув французький археолог А. Леруа-Гуран (André Leroi-Gourhan, 1911-1986 рр.), котрий у 1960-ті роки став ключовою постаттю у дослідженні первісного суспільства. У своїх фундаментальних монографіях «Релігії доісторії» («Les religions de la préhistoire (Paleolithique)», 1964 р.) та «Передісторія західного мистецтва» («Préhistoire de l'art occidental», 1965 р.) вчений дійшов висновку, що розписи в печерах у більшості випадків не відображали головних промислових звірів, отже не пов'язані з магією полювання або магією відтворення тварин, як це стверджувало на той час більшість науковців. Так, у печері Ласко зображення головної промислової тварини – північного оленя трапляється лише один раз, натомість є сотні зображень биків, коней та інших тварин; у печері Віллар зображень північного оленя немає взагалі; у печері Пер нон Пер найбільше зображень ібекса (альпійського гірського козла або козерога), хоча кістки цієї тварини відсутні. Лише 3-4 % зображень тварин мають сліди метальних знарядь. Найбільше слідів ритуального убивання виявлено на зображеннях бізонів і то вони становлять лише 15% від загальної кількості зображень.

Оскільки більшість печерних малюнків не використовувались для мисливської магії, А. Леруа-Гуран розглядав їх не як реалістичні зображення конкретних тварин, а як «символи метафізичної реальності», відображення найбільш ранніх міфологічних уявлень первісних племен. Подібність сюжетів він пояснював існуванням «єдиної системи ідей – системи, що відображала релігію печер» [4; 168].

Подальші дослідження підтвердили, що з початку свого існування людина керувалась не одними утилітарно-виробничими інтересами, що своїми малюнками давні люди задовольняли метафізичні потреби і що вірування первісних людей залежали не лише від їхнього побуту. Так, хоча головним продуктом харчування насельників Мізинської стоянки служили сухопутні тварини (тут було виявлено кістки 116 мамонтів, 83 північних оленів, 63 коней), мистецтво майже не дало зображень сухопутної фауни. Зате тут виявлено фігурки пташок, і широкий розвиток отримують зображення змій, риб, раковин, знаків води [8; 93]. У верхньому палеоліті чомусь зображували рибу, коли людина тоді ще тільки вперше познайомилася з цим новим продуктом харчування, але майже зовсім забули про неї у культурі лісного неоліту, переважно «рибного» за головним базисом життя [7]. «У петрогліфах Онезького озера переважають зображення птахів, солярних знаків, є зображення

риб, але дуже рідкі постаті звірів. Натомість на неолітичних петрогліфах біля Білого моря, навпаки, часті зображення звірів, проте відсутні зображення риб, птахів і солярних знаків» [8;149].

Наявність зображень, не пов'язаних із трудовою практикою, дозволяє розглядати первісні вірування не в рамках матеріалістичної парадигми, не лише як наслідок людського вимислу, породжений потребами повсякденного життя, але й як результат енергетичної співпраці духовного світу людини з надземним духовним світом, вищим рівнем буття, центром якого є надсвітовий трансцендентний Абсолют – Господь. Процес богопізнання, що розпочався, як це свідчать найдавніші культові артефакти, 500-300 тис. років тому і продовжується донині, пройшов низку періодів. У працях деяких сучасних учених висловлюється думка, що головні релігійно-світоглядні уявлення, які переважають на всіх територіях Землі у певні періоди, отримують відображення у характеристиках зодіакальних знаків, у яких в ті часи перебуває Сонячна система, точніше, точка перетину екліптики і небесного екватору. Як відомо, внаслідок явища прецесії (обертання земної осі по конусу) змінює своє положення і перпендикулярний їй земний і паралельний йому небесний екватор відносно площини екліптики, до якої він нахилений під кутом 23° 26', отже, рухається і точка перетину небесного екватору з екліптикою, яка є точкою весняного рівнодення. За 1 рік вона переміщається по екліптиці на 50, 27''– 50, 29" за рік, на 1^0 за 72 роки, і через 2148 (заокруглено 2150 р.) проходить 30^0 одного знаку Зодіаку та переходить в інший. Період перебування точки весняного рівнодення (2 150 р.) у певному знаку Зодіаку вважається добою цього знаку.

На той факт, що вже у добу неоліту було відкрито переміщення точки весняного рівнодення під сузір'ями зодіакального кола, одним із перших звернув увагу М. Чмихов. У статті «До семантики орнаментальних схем катакомбної кераміки» (1977 р.), розглядаючи орнамент на чаші XVIII ст. до н. е. як зображення кола Зодіаку, вчений підкреслив особливе виділення у цьому колі символів сузір'їв Тельця і Овна, оскільки у той час «точка весни знаходилась на межі обох сузір'їв» [10; 23], переходила з одного зодіакального знаку в інший. У курсі лекцій «Археологія та стародавня історія України» (1992 р.) М. Чмихов писав, що переміщення точки весни з одного в інше зодіакальне сузір'я вперше виявлено вавилонськими астрономами і зафіксовано у міфі про створення всесвіту богом весняного сонця Мардуком з тіла божества хаосу Тіамат. Як сказано у міфі, Мардук поставив на чолі зодіаку сузір'я Тельця, перед ним зодіак очолювали Близнята, а після нього зодіак буде очолювати Овен. Отже, у вавилонському міфі є згадка про зодіак «очолюваний Близнятами, що існував 6680 – 4400 р. до н.е. Інші джерела описують численні зодіаки, очолювані вже Тельцем (4400 – 1710 р. до н.е.), Овном (1710 р. до н.е. – 20 р. н.е.) та Рибами (з 20 р. н.е.)» [11; 145]. У навчальному посібнику «Давня культура» (1994 р.) М. Чмихов висловлював думку, що основні зміни в культурній еволюції пов'язані з космічними циклами, відкритими О. Петерсоном, кожний з яких триває 1596 років [12; 5]. У статті «Астрономія в житті первісного суспільства (до питання про час утвердження астрономічних знань)» (2004 р.) М. Чмихов доводить, що вже у VII тис. до н.е. в результаті астрономічних спостережень людина могла розділити небесну сферу, по якій пересувається Сонце, на 360^0 і помітити навіть таке складне явище, як прецесія – переміщення точки весняного рівнодення з одного зодіакального сузір'я в інше. «Виходячи з того, – писав учений, – що найдавніші частини Рігведи можуть бути датовані VII тис. до н. е., приблизно до цього самого часу належить і поява градусної міри, а разом із тим і глибоке наукове розуміння процесу і результатів давніх астрономічних спостережень, що стосувалися навіть таких складних явищ, як прецесія. Адже, безумовно, саме градусні виміри дозволили помітити явище прецесії, бо переміщення точок пір року (весняного та осіннього рівнодення, літнього та зимового сонцестояння) на $0{,}5^0$ (видимий діаметр Сонця) ставало помітним протягом 36 років, тобто протягом життя одного покоління» [13; 27].

Подібна версія щодо періодизації духовної та творчої еволюції людства висунута М. Холлом у монографії «Енциклопедичне викладення масонської герметичної кабалістичної і розенкрейцерівської символічної філософії» (2004 р.). На думку автора, головні релігійні ідеї кожного періоду духовного поступу людства відображаються у характеристиці зодіакального знаку, в якому на той час перебуває Сонячна система (точка весняного рівнодення) протягом 2160-2150 рр.; перехід її в інший знак Зодіаку знаменує нову астрономічну добу, в якій домінують інші ідеї [9; 114-115].

Дослідження сучасних учених доводять, що перехід точки перетину екліптики з екватором світу з одного зодіакального сузір'я в інше супроводжується змінами клімату Землі, а також відповідає змінам археологічних культур, тобто певним чином фіксує якийсь етап історії людства. У цьому плані цікавими є дослідження змін кліматичних епох В. Юрковця, які вчений базує на вивченні «педолітогенного» (ґрунтово – лесового) запису зледенінь і потеплінь, зафіксованого на літографічному зрізі багатошарової стоянки Костьонки. Хронологічні таблиці змін ґрунтів, що відображають чергування періодів зледеніння (стадіалів) та міжльодовикових періодів

(інтерстадіалів), доводять, що зміни у кліматі Землі регулярно повторюються кожні 26 тисяч років, що збігається з повним колом (під 12 зодіакальними сузір'ями) прецесії Землі 25 800 років [15]. Зіставляючи рух точки весняного рівнодення під сузір'ями Зодіаку з хронологією археологічних культур, починаючи з верхнього палеоліту, В. Юрковець доходить висновку, що вони пов'язані з великим (25 800 р.) і малим (2150 р.) циклами прецесії. «Чергування археологічних культур, злет і падіння давніх цивілізацій, пише вчений, – ідеально укладаються у схему руху Землі під зодіакальними сузір'ями небесної сфери» [15].

Подібну версію щодо зв'язку історії людства з почерговим перебуванням Сонячної системи під кожним із сузір'їв Великого кола Зодіаку висловив Ю. Шилов у монографії «Космічні таємниці курганів» (1990 р.) [14]. На його думку, зображення тварин і знаків на плитах курганів або поверхні керамічних посудин могли бути символами астрономічних епох, містили інформацію про поточний період зоряного календаря. «На плитах Придніпровського кургану, – пише Ю. Шилов, – намальована символічна картина зміни трьох епох: Червоний бик (Телець) йде за парою собак (Великий і Малий пси), які виганяють чорного вепра». Таким чином, Бик, Пара собак і Вепр є зооморфними кодами трьох астрономічних епох: Тельця (4300–2150 р. до н.е.), Близнят (6450–4300 р. до н.е.) та Рака (8600–6450 р. до н.е.).

Схожі спостереження щодо астрономічних епох є у книзі О. Братко-Кутинського «Феномен України» (2008 р.), де автор пише, що у V–III тис. до н.е. точка весняного рівнодення випадала на сузір'я Тельця і тому Велес – «небесний бик» був головним богом Зодіаку [5].

Взаємний зв'язок між назвами зодіакальних сузір'їв та релігійно-світоглядними уявленнями суспільства, що домінували у певні астрономічні епохи, розглядає доктор фізико-математичних наук, провідний фахівець у галузі археоастрономії О. Гурштейн у низці праць [1-3]. Хоча у письмових джерелах Месопотамії перші згадки про коло Зодіаку з'являються лише в I тис. до н. е. [6; 175–188], це не може служити доводом, що цей феномен не існував у житті давнього суспільства раніше. На думку О. Гурштейна, люди почали виокремлювати зодіакальні сузір'я, під якими Сонце перебувало у дні рівнодень і сонцестоянь, і давати їм назви у добу Близнят (6450 – 4300 р. до н.е.). Свої назви сузір'я отримували відповідно до уявлень і думок про світ, природу та людину, що переважали у певний час. За словами вченого, «…зодіак являє собою систему символів, які відображають думки й образи людей у періоди введення їх у побут» [3; 48]. У складеній ним таблиці О. Гурштейн позначає, під якими зодіакальними сузір'ями сходило Сонце у дні весняного та осіннього рівнодень і літнього та зимового сонцестоянь, починаючи від 10 800 р. до н.е. і до наших днів. Оскільки за цей час унаслідок прецесії точка весняного рівнодення (перетину екліптики і небесного екватора) зміщувалась, послідовно переходячи через кожні 2150 років у сузір'я Лева, Рака, Близнят, Тельця, Овна, Риб, відповідно змінювались точки осіннього рівнодення і зимового та літнього сонцестоянь. У кожну астрономічну добу виникали назви відповідних сузір'їв, у яких сходило Сонце в дні рівнодень і сонцестоянь. У добу Близнят виникли назви: Близнята, Діва, Стрілець, Риби. У добу Тельця (4300 – 2150 р. до н.е.) – Телець, Лев, Скорпіон, Водолій, у добу Овна (2150 – 0 р. до н.е.) – Овен, Рак, Терези, Козеріг.

На особливу увагу в праці О. Гурштейна заслуговує опис вираховування давніми людьми того, на які зодіакальні сузір'я припадають дні рівнодень і сонцестоянь. «Дні сходу Сонця у крайніх можливих точках горизонту, – пише вчений, – це дні сонцестоянь, а сходу Сонця у середніх точках – це дні рівнодень. Хоча через сліпуче сонячне світло неможливо визначити, у якому сузір'ї перебуває Сонце безпосередньо у якійсь день (наприклад, у день весняного рівнодення), це все ж можна було зробити, якщо помітити, яке сузір'я йде за Сонцем увечері після його заходу, і яке сузір'я передує Сонцю ранком, до його сходу. Сузір'я між ними й буде тим, у якому в цей час сходить Сонце» [3; 61]. А «опівночі добре видно сузір'я, діаметрально протилежне тому, в якому знаходиться Сонце» [2; 9].

Висновки. Дослідження вчених другої пол. XX – поч. XXI ст. показали, що головним джерелом художньої творчості первісних людей значною мірою було не повсякденне життя, боротьба за виживання, технічний і соціальний розвиток, хоча й ці чинники мали важливе значення, а духовні потреби. Більшість зображень були відображенням релігійних вірувань, які розглядаються науковцями не в рамках матеріалістичної парадигми як наслідок людського вимислу, породжений бажаннями повсякденного життя, а як результат духовних пошуків шляхів взаємозв'язку з вищим світом, центром якого є Надсвітовий Абсолют.

Подібність релігійних артефактів і споруд, які створювались в один час на різних територіях давньої ойкумени, свідчить, що більшість народів проходила однакові етапи духовного розвою. У працях М. Чмихова, М. Холла, В. Юрковця, Ю. Шилова, О. Гурштейна у тому чи тому аспекті висловлена думка, що етапи духовного розвою суспільства мають відображення у космічних циклах

руху Сонця під сузір'ями Зодіаку, які визначаються переміщенням точки весняного рівнодення у певному знаку Зодіаку впродовж 2150 років.

Ця гіпотеза може бути підтверджена доведенням того, що релігійно-світоглядні уявлення і вірування, які переважали на всіх територіях Землі у певну астрономічну добу і містили одну й ту саму ідею (центральний духовний стрижень, що визначав конфігурацію всіх елементів культури і об'єднував їх в єдину систему), знаходили відображення у характеристиці зодіакального знака, під яким на той час проходила точка весняного рівнодення.

Список використаної літератури

1. Гурштейн А. А. Реконструкция происхождения зодиакальных созвездий. Историко-астрономическое исследование. М. : Наука, 1962.
2. Гурштейн А. А. Извечные тайны неба. М. : Просвещение, 1984. 272 с., ил.
3. Гурштейн А. А. Археоастрономическое досье: когда родился Зодиак? Земля и вселенная. 2011. № 65. С. 48–61 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://az.lib.ru/g/gurshtejn _a_a/text_ 2010_kogda_rodilsya_zodiaq.shtml.
4. Зубов А. Доисторические и внеисторические религии. История религий. М. : РИПОЛ классик, 2017. С. 168. 560 с. : ил. З посиланням на працю: Leroi-Gourhan A. Le religions de la prehistoire (Paleolithique). Paris, 1964. P. 83–84.
5. Культи і тотеми давньої людини [Електронний ресурс]. Режим доступу: www. arata–ukraine.com/sacred ua.php id.
6. Куртик Г. Е. История Зодиака согласно клинописным источникам. М. : Вестник древней истории. 1995. № 1 (212). С. 175–188.
7. Столяр А. Д. Образ женщины [Електронный ресурс]. Режим доступа: http://woman. upelsinka. com /history/prim_8.htm.
8. Фролов Б. А. Первобытная графика Европы. М. : Наука, 1992. 200 с.
9. Холл М. П. Энциклопедическое изложение масонской герметической каббалистической и розенкрейцеровской символической философии; пер. с англ. В. Целищева. М. : АСТ. : Астрель, 2004. 478 [2] с. [64].
10. Чмыхов Н. А. К семантике орнаментальных схем катакомбной керамики. Некоторые вопросы археологии Украины (сб. ст.). Киев : Вищ. шк, 1977. С. 14–31.
11. Чмихов М. О., Кравченко Н. М., Черняков І. Т. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. Київ : Либідь, 1992. 376 с.
12. Чмихов М. О Давня культура : навч. посіб. Київ : Либідь, 1994. 288 с.
13. Чмихов М. О. Астрономія в житті первісного суспільства (до питання про час утвердження астрономічних знань). Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: зб. наук. пр. / за заг. ред. О. Петрука. Львів : Ін-т прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2004. С. 20–30. [767 с.]
14. Шилов Ю. А. Космические тайны курганов. М. : Мол. гвардия, 1990.
15. Юрковец В. Постер «Климатические корреляции» [Електронний ресурс]. Режим доступу: valery yurovets @ gmail.com.iadastro.ucoz.ru/poster na russkom.pdf.

References

1. Gurshtein A. A. Rekonstruktsia proishojdenia zodiakalnyh sozviezdiy. Istoriko-astronomicheskoe issledovanie. M.: Nauka,1962.
2. Gurshtein A. A. Izvechnuye tayny neba. M.: Prosvescheniye, 1984. 272 s. il
3. Gurshtein A. A. Arheoastronomicheskoe dosye: kogda rodilsia Zodiak? Zemla i vselennaya. 2011. № 65 S. 48–61 [Elektronnuy resurs]. Rejum dostupu: http://az.lib.ru/g/gurshtejn_a_a/text_ 2010_kogda_ rodilsya_zodiaq.shtml.
4. Zubov A. Doistoricheskiye i vneistoricheskiye religii.Istoriya religiy. – M.: RIPOL klassik, 2017. – 560 s. Z posylanniam na pratsu: Leroi-Gourhan A. Le religions de la prehistoire (Paleolithique). Paris, 1964. P. 83–84.
5. Kulty i totemy davnoi lydyny [Elektronny resurs]. Rejym dostupu: www. arata–ukraine.com/sacred ua.php ? id.
6. Kurtyk G. E. Istoria Zodiaka soglasno klinopisnym istochnikam. M. : Vesnik drievniey istorii. 1995. № 1 (212). S. 175–188.
7. Stoliar A. D. Obraz jenschiny [Elektronny resurs]. Rejym dostupu: http://woman.upelsinka. com/history/prim_8.htm.
8. Frolov B. A. Pervobytnaya grafika Evropy. M.: Nauka, 1962. 200 s.
9. Holl M. P. Entsyklopedicheskoye izlojeniye masonskoy germeticheskoy kabbalisticheskoy i rozenkreytserovskoy simvolicheskoy filosofii. M. P. Holl; per.s ang. V. Tselischeva. M.: AST. : Astrel, 2004. 478 [2] s. [64] p.
10. Chmyhov N. A. K semantike ornamentalnyh shem katakombnoy keramiki // Nekotorye voprosy arheologii Ukrainy. Kiev : Vyscha shkola, 1977. S. 14–31.
11. Chmyhov M. O., Kravchenko N. M., Cherniakov I. T. Arheologia ta starodavnia istoria Ukrainy: Kurs lektsiy. Kyiv : Lybid, 1992. 376 s.
12. Chmyhov M. O. Davnia kultura: navchalny posibnyk. Kyiv : Lybid, 1994. 288 s.

13. Chmyhov M. O. Astronomia v jytti pervisnogo suspilstva (do pytannia pro chas utverdjennia astronomichnyh znan). Ukrainske nebo. Studii nad istorieyu astronomii v Ukraini: zbirnyk naukovyh prats/ za zag. red. O. Petruka. Lviv : Instytut prykladnyh problem mehaniky i matematyky im. Y.S.Pidstrygacha NAN Ukrainy, 2004. 767 s. S. 20–30.
14. Shylov Y. A. Kosmicheskie tayny kurganov. M. : Molodaya gvardiya, 1990.
15. Yurkovets V. Poster «Klimaticheskiye korelatsii» [Elektronny resurs]. Rejym dostupu: valery yurovets @ gmail.com.iadastro.ucoz.ru/poster na russkom.pdf.

ТЕОРИИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ПЕРВОБЫТНОГО ИСКУССТВА В ИССЛЕДОВАНИЯХ II ПОЛОВИНЫ XX – НАЧАЛА XXI ВЕКА

Бондарчук Ярослава Витальевна – кандидат искусствоведения,
доцент кафедры документоведения и информационной деятельности,
Национальный университет «Острожская академия»,
г. Острог

Осуществлен сравнительный анализ двух противоположных точек зрения на происхождение и развитие первобытного искусства, в частности теорий А. Брейля, А. Столяра и др., соответствующих рамкам парадигмы культурного материализма и свидетельствующих о возникновении искусства, исходя из практических потребностей повседневной жизни, и концепций Н. Чмыхова, Ю. Юрковца, Ю. Шилова, О. Гурштейна, М. Холла, которые связывают возникновение и развитие искусства религиозной потребностью обращения к сверхестественным силам.

Ключевые слова: первобытное искусство, охотничья магия, духовная эволюция, зодиакальные знаки.

CONCEPTS OF ORIGIN AND DEVELOPMENT OF PREHISTORIC ART IN THE STUDIES OF THE SECOND HALF OF XX th AND XXI st. CENTURY

Bondarchuk Yaroslava – Candidate of art criticism, Associate Professor of
Department of Document Studies and Information Activities.
The National University of Ostroh Academy,
Ostroh

A comparative analysis of two opposite points of view on the origin and development of prehistoric art was made, namely: theories by Henri Breuil, Abram Stoliar and other, that fit into the framework of cultural materialism and argue, that art originated from the practical needs of everyday life, and concepts by Mykolay Chmyhov, Valeriy Yurkovets, Y. Shylov Alexander Gurshtein, M. Hall and other, that relate the origin and development of art with the religious need to resort to supernatural power, and prove, that beliefs and cults, prevailing in different parts of the ancient ecumene in certain periods, find a peculiar reflection in the characteristics of zodiac signs, dominant in those periods (in which for 2150 years there is a point of equinox).

Key words: prehistoric art, hunting magic, spiritual evolution, zodiac signs.

UDK 7.031

CONCEPTS OF ORIGIN AND DEVELOPMENT OF PREHISTORIC ART IN THE STUDIES OF THE SECOND HALF OF XX th AND XXI st. CENTURY

Bondarchuk Yaroslava – Candidate of art criticism, Associate Professor of
Department of Document Studies and Information Activities.
The National University of Ostroh Academy,
Ostroh

The aim of the article is to analyze and synthesize the writings of authors, that relate the long-term process of development of art with the religious development of society and prove, that beliefs and cults, prevailing in different parts of the ancient ecumene in certain periods, find a peculiar reflection in the characteristics of zodiac signs, dominant in those periods (in which for 2150 years there is a point of equinox).

The methodological basis of the research were works by A. Stoliar, B. Frolov, A. Zubov, A. Gurtshtein, M. Hall, N. Chmyhov.

Results. Research of the scientists of the second half of the 20th -21st centuries showed, that the main source of artistic creativity of primitive people were not everyday life or the struggle for survival (although these factors were important too), but spiritual needs. Most of the images reflected religious beliefs that are considered by scholars not within the materialistic paradigm as a consequence of human fiction, but as a result of spiritual searches for interconnection with the supreme world, the center of which is the supreme absolute.

The similarity of religious artifacts and structures created at one time in different territories of the ancient ecumene, testifies that most peoples passed the same stages of spiritual development. In the works by M. Chmyhov, M. Hall, V. Yurkovets, Y. Shylov, Alexander Gurshtein is the idea that the stages of the spiritual development of society are reflected in the cosmic cycles of the sun motion under the constellations of the Zodiac, determined by moving the point of vernal equinox in a certain zodiac sign for 2150 years.

The novelty of the research is the analysis and synthesis of the main ideas of the authors, who consider the works of art as a reflection of the mankind spiritual evolution and prove, that religiously ideological ideas are

dominant at each of its stages, embodied in the characteristics of the zodiac signs, under which passes the point of equinox at that time.

The practical significance. Theoretical conclusions can be used for further study of this issue, in history and theory of world art teaching courses, the history of world and national culture, when writing scientific works on the history of art.

Key words: prehistoric art, hunting magic, spiritual evolution, zodiac signs.

Надійшла до редакції 8.11.2018 р.

УДК 73/76.046.3(477 «10/17»:[27-36 ЄВСТА:355.1-051]

ОБРАЗ ЄВСТАХІЯ ПЛАКИДИ В УКРАЇНСЬКОМУ САКРАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ XI–XVIII СТ.

Москаль Марта **–** аспірантка,
Львівська національна академія мистецтв, м. Львів
orcid.org/0000-0003-4483-9310
doi.org/10.35619/ucpm.vi26.23
marta_labai@ukr.net

Розглянуто особливості іконографії святого воїна Євстахія Плакиди в українському мистецтві XI–XVIII ст. та символіку його образу. Оригінальність образу воїна проявляється у поєднанні традицій українського, візантійського та західноєвропейського мистецтва. В українському мистецтві образ Є. Плакиди став виразником утілення ідей навернення невірних на істинний шлях праведної віри. На прикладі пам'яток іконопису, скульптурної пластики, книжкової мініатюри та розписів храмів проаналізовано сюжети із зображенням святого воїна та художні засоби виразності.

Ключові слова: святий воїн, Євстахій Плакида, Володимир Великий, релігійне мистецтво.

Постановка проблеми. Серед численного переліку святих воїнів, що зустрічаються на пам'ятках українського мистецтва, слід звернути увагу на святого Євстахія Плакиду, культ якого став поширеним на теренах України ще з часів Київської Русі. Є. Пакида – особливий образ в українському мистецтві, що втілює навернення язичників на істинний шлях християнської віри. На теренах України внаслідок поєднання візантійської і західноєвропейських традицій сформувався образ святого воїна, представленого на творах мистецтва в момент прозріння.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Опрацювавши історіографію дослідження образу Євстахія Плакиди, можна констатувати, що українські науковці, серед яких Є. Архипова [1, 2], В. Пуцко [6], Л. Міляєва [10], Н. Нікітенко [12], Р. Косів [7], Г. Сидоренко [13], Р. Забашта [5] частково зверталися до цього образу в контексті досліджень окремих пам'яток, в яких присутнє його зображення. Проте комплексного дослідження образу Св. Євстахія в українському мистецтві на сьогодні не здійснено.

Метою статті є розгляд особливостей іконографії, символіки образу та специфіки зображень Св. Євстахія в творах українського мистецтва доби Середньовіччя, Відродження та бароко.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдяки літературним текстам, відомим на українських землях із княжого часу, можна дізнатися про житіє святого. Текст про життя Є. Плакиди вважається одним із найперших перекладених на Русі творів візантійської агіографії. Його житіє входило до зводу житійної літератури, складеного С. Метафрастом у X ст. «Страсть святого мученика Евстафия и жены его Феопистия и чада его Феописта и Агапия» зустрічається під 20 вересня вже у Святцях Остромирова Євангелія (1056–1057 рр.). Про популярність житія Св. Євстахія на Русі свідчить те, що посилання на цей твір трапляються в «Читанні про Бориса та Гліба» Нестора (кінець XI або поч. XII ст.) [12; 203]. Також зберігся список «Житія св. Євстахія» кінця XIII ст., що знаходився у василіянському монастирі (Львів). Житіє св. Євстахія у широкій редакції було включено до Четії-Мінеї св. Д. Туптала, перша частина яких (на вересень – листопад) вийшла у друкарні Києво-Печерської лаври 1689 р. [4; 318].

Отже, згідно з текстами агіографічної літератури святий Є. Плакида був воєначальником за правління римських імператорів Тита (79-81 рр.) і Траяна (98–117 рр.). Житіє святого розповідає, що одного разу Плакида поїхав на полювання, під час якого переслідував оленя. Коли олень зупинився перед ним, святий побачив хрест із розп'яттям на його рогах. Святий воїн почув голос, що закликав його прийняти християнство. Після цього Плакида був хрещений та прийняв ім'я Євстахій. За це він зазнав багато випробувань: бідність, подорож на кораблі до Єгипту, під час якої його розлучили з

© Москаль М., 2018